

Polak, Michał

Logistyka 2. Korpusu Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie

Dzieje Najnowsze 37/3, 153-159

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Michał Polak

Koszalin

Logistyka 2. Korpusu Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie

II wojna światowa w porównaniu do wielkiej wojny lat 1914-1918 była konfliktem światowym o zupełnie nowym charakterze. Działania bojowe nasycone były niespotykaną dotychczas liczbą samolotów, samochodów i broni pancernej. Była to wojna materiałowa, w której zwycięstwo decydowały nie tylko masy ludzkie, czy działania taktyczno-operacyjne, ale także sprawność zaopatrzenia wojsk. Fakt ten został potwierdzony na wszystkich frontach II wojny światowej. Bardzo często efektywne działanie służb zaopatrzenia czy warsztatowe decydowały o losach bitew i kampanii. Już wówczas ponad 20% stanu osobowego armii zajmowało się różnymi formami zaopatrzenia walczących oddziałów.

W wojskach alianckich zaopatrzenie zapewniały służby logistyczne. W armii brytyjskiej i amerykańskiej odgrywały one nieporównywalnie większą rolę niż w armii II RP, której wyposażenie i uzbrojenie wynikało z ogólnego zacofania gospodarczego kraju i poziomu technologicznego przemysłu. Armie zachodnie mogły pozwolić sobie na wyższe nakłady środków pieniężnych i materiałowych oraz pełniejsze wykorzystanie najnowszych technologii. Dowódcy alianccy silnie akcentowali znaczenie służb logistycznych dla skutecznego prowadzenia działań bojowych, co potwierdza obszerna literatura fachowa i wspomnieniowa.

Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie, zarówno wojska lądowe, jak i Marynarka Wojenna RP oraz Polskie Siły Powietrzne przejęły brytyjski system zaopatrzenia. Armia Polska w ZSRR do ewakuacji w 1942 r. opierała się na radzieckich regulaminach dotyczących służb zaopatrzenia, aby na Środkowym Wschodzie przejść na brytyjskie zasady zaopatrzenia.

O ile kwestie dotyczące organizacji PSZ w ZSRR, APW oraz działania bojowe 2. Korpusu mają już poważny dorobek publikacyjny, o tyle dzieje służb logistycznych nie zostały do tej pory nawet dostatecznie zbadane i opisane. Z tego powodu celowe było podjęcie badań tej luki w historiografii — przedstawienia pierwszej próby pełnego zarysu dziejów roli służb logistycznych w przebiegu działań bojowych 2. Korpusu, z uwzględnieniem procesu ich formowania w ZSRR od 1941 r. aż do walk o Bolonię w kwietniu 1945 r.¹

Przedmiotem niniejszej pracy jest ukazanie działalności służb logistycznych 2. Korpusu gen. W. Andersa, poczynając od formowania Polskich Sił Zbrojnych w ZSRR, przez proces

¹ Rozprawa doktorska obroniona 2 grudnia 2004 r. w Instytucie Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Promotorem był prof. dr hab. Benon Miśkiewicz, recenzentami zaś byli prof. dr hab. Janusz Zuziak oraz prof. dr hab. Zbigniew Pilarczyk.

reorganizacji na Bliskim i Środkowym Wschodzie, po działalności Korpusu na froncie włoskim 1944-1945 r.

Przez termin „logistyka” rozumie się uporządkowany łańcuch dostaw i usług świadczonych na rzecz wojsk. W pojęciu tym zawiera się zaopatrywanie we wszelkiego rodzaju sprzęt i środki (dostawy m.in. amunicji, paliw i żywności) oraz usługi (medyczne, ewakuacyjne, naprawcze)².

Interesujące mnie zagadnienie znalazło niewielkie odbicie w historiografii polskiej, zarówno emigracyjnej, jak i krajowej. Z opracowań krajowych wymienić można przede wszystkim studia Witolda Biegańskiego. Pozostawił on po sobie ogromny dorobek dotyczący Polskich Sił Zbrojnych. Dziejów 2. Korpusu dotyczą zwłaszcza opracowania bitew o Ankonę i Bolonię, czy też informator o Polskich Siłach Zbrojnych. W. Biegański był też redaktorem i współautorem monografii PSZ na Zachodzie, napisanej przez historyków z Wojskowego Instytutu Historycznego (obecne Wojskowe Biuro Badań Historycznych w Warszawie), prezentującej ówczesny stan badań tych formacji w PRL (*Ankona*, Warszawa 1986; *Bolonia 1945*, Warszawa 1986; *Regularne jednostki Wojska Polskiego na Zachodzie. Formowanie, działania bojowe, organizacja, metryki dywizji i brygad*, Warszawa 1973 i inne). Franciszek Skibiński, uczestnik i wybitny znawca walk PSZ na Zachodzie, ocenił z kolei dowodzenie na froncie włoskim, opisał też syntetycznie dzieje PSZ (*Polacy w dwóch wielkich bitwach na Zachodzie w 1944 r. Monte Cassino — Falaise*, „WPH” nr 3 z 1974 r.; *Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie w czasie drugiej wojny światowej*, Warszawa 1968 i inne). Dzieje wojska gen. W. Andersa znajdują się także w kręgu zainteresowania Piotra Żaronia, który od początku lat 80. opublikował trzy książki wiążące się tematycznie z niniejszą pracą (*Armia Polska w ZSRR, na Bliskim i Środkowym Wschodzie*, Warszawa 1981; *Kierunek Wschodni w strategii wojskowo-politycznej gen. Władysława Sikorskiego 1940-1943*, Warszawa 1988; *Armia Andersa*, Toruń 1996). Publikacje te w niewielkim jednak stopniu oparte zostały na dokumentacji archiwalnej z Instytutu Polskiego i Muzeum gen. Sikorskiego. Także Zbigniew Wawer, autor monografii 1. Korpusu Polskiego w Wielkiej Brytanii, zajmując się dziejami Polskich Sił Zbrojnych w ZSRR i 2. Korpusu. (*Organizacja Polskich Sił Lądowych w Wielkiej Brytanii 1940-1945*, Warszawa 1992; *3. Dywizja Strzelców Karpaccich w kampanii włoskiej 1944-1945 (Umundurowanie i wyposażenie)*, Białystok 1994; *Monte Cassino 1944*, Warszawa 1994; *Znów w polskim mundurze. Armia Polska w ZSRR (sierpień 1941-marzec 1942)*, Warszawa 2001). Problem w szerszej skali zasygnalizował w latach 90. Kazimierz Adamek z poznańskiej Wyższej Szkoły Służb Kwatermistrzowskich, który syntetycznie przedstawił zabezpieczenie intendenckie Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, w tym także zabezpieczenie logistyczne 2. Korpusu w bitwie o Monte Cassino (K. Adamek, *Intendentura Wojska Polskiego 1918-1956*, Warszawa 1998).

Z dorobku historyków emigracyjnych na szczególną uwagę zasługują dwa opracowania. W pierwszej części monografii Stanisława Biegańskiego (*Działania 2. Korpusu we Włoszech*, Londyn 1963) przedstawiono dzieje Polskich Sił Zbrojnych w ZSRR, Armii Polskiej na Wschodzie (APW) i 2. Korpusu do końca 1944 r. Drugim podstawowym opracowaniem są poszczególne części *Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w II wojnie światowej (Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie w drugiej wojnie światowej. Kampanie na Obczyźnie*, Londyn 1951-1975), napisane przez historyków z Komisji Historycznej byłego Sztabu Głównego w Londynie. Nie można pominąć także opracowania Henryka Piątkowskiego dotyczącego walk o Monte Cassino (*Bitwa o Monte Cassino*, Rzym 1945), jak też imponujące rzetelnością i szczegółowością monografii 3.

² W *Słowniku języka polskiego* terminy „logistyka” i „logistyczny” oznaczają teoretyczne i praktyczne przedsięwzięcia związane z organizowaniem i wyposażeniem sił zbrojnych w okresie przygotowania do wojny, jak również wsparcie wojsk i utrzymanie ich w gotowości bojowej podczas działań wojennych. Zob. *Słownik języka polskiego*, pod. red. M. Szymczaka, t. II, Warszawa 1979, s. 50.

Dywizji Strzelców Karpackich, pod redakcją Mieczysława Młotka (*Trzecia Dywizja Strzelców Karpackich 1942-1947*, Londyn 1978). W publikacjach tych odnotowano proces organizacji, zadania i ocenę działalności służb logistycznych podczas walk 2. Korpusu 1944-1945.

Podstawowym problemem badawczym było nie tylko ukazanie działalności służb logistycznych Polskich Sił Zbrojnych w ZSRR, Armii Polskiej na Wschodzie i 2. Korpusu Polskiego w latach 1941-1945, ale również określenie roli, jaką odegrały służby logistyczne w organizacji i przebiegu działań bojowych 2. Korpusu w latach 1944-1945.

Zanalizowałem m.in. następujące zagadnienia szczegółowe:

- W jakich warunkach tworzyły się służby Polskich Sił Zbrojnych w ZSRR?
- Jaką rolę służby te odegrały w formowaniu PSZ w ZSRR, jak też w ratowaniu zdrowia i życia żołnierzy i ludności cywilnej?
- Jak przebiegał proces przejścia wojska gen. Andersa na organizację i wyposażenie brytyjskie, a także jak układała się współpraca dowództwa służb APW/2. Korpusu ze służbami logistycznymi wojsk alianckich na Bliskim i Środkowym Wschodzie i na froncie włoskim?
- Jaki był wpływ służb logistycznych na przebieg ważniejszych walk 2. Korpusu na froncie włoskim 1944-1945 (Monte Cassino, Ankona, Bolonia)?
- Jak można ocenić skuteczność polskich służb 2. Korpusu w latach 1944-1945 w porównaniu do brytyjskich i amerykańskich (15. Grupa Armii)?

W pracy uwzględnione zostały przede wszystkim następujące służby: Intendentury, Zaopatrzenia i Transportu, Materiałowa, Warsztatowo-Naprawcza, Ewakuacji Sprzętu, Poczty Polowych, Kantyn Polowych, Dobrobytu Żołnierza, Zdrowia oraz Dowództwo Zgrupowania Zakładów i Służb w Polu. Z uwagi na fakt, iż działalność niektórych służb, jak Sprawiedliwości, Propagandy i Kultury, Duszpasterstwa, stanowi przedmiot badań innych badaczy przygotowujących prace doktorskie i monografie do druku, poświęcona została im uwaga tylko w stopniu niezbędnym.

Podstawę do napisania pracy stanowiły przede wszystkim dokumenty przechowywane w archiwach polskich i brytyjskich. Większość spuścizny aktowej po PSZ w ZSRR, APW i 2. Korpusie znajduje się w Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum gen. Sikorskiego w Londynie.

W zasobie archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum gen. Sikorskiego w trakcie kwerendy przebadalem kilkadziesiąt zespołów archiwalnych, zwłaszcza akt Naczelnych Władz Wojskowych (A. XII), Polskich Sił Zbrojnych w ZSRR (A. VII), Armii Polskiej na Wschodzie (A. VIII i VIII a) oraz 2. Korpusu (A. XI i XI a). Z akt 2. Korpusu m.in. wykorzystałem dokumentację Sztabu Kwatermistrzowskiego Korpusu i Kwatermistrza, jego zastępców, szefów poszczególnych służb na szczeblu Korpusu, oddziałów korpusowych (pozadywizyjnych), jak 2. Grupy Artylerii, oddziałów saperów, łączności, żandarmerii, służby geograficznej, zdrowia, zaopatrzenia i transportu, materiałowej, warsztatowo-elektromechanicznej i innych; wreszcie służb Wielkich Jednostek: 3. Dywizji Strzelców Karpackich, 5. Kresowej Dywizji Piechoty, 2. Brygady Pancerniej (późniejszej 2. Warszawskiej Dywizji Pancerniej).

Udokumentowane zostały walki Korpusu, począwszy od działań nad rzeką Sangro zimą 1944 r., po zdobycie Bolonii w kwietniu 1945 r. Różnorodny materiał planistyczny i sprawozdania z działań bojowych Korpusu umożliwiły uchwycenie silnych i słabych stron poszczególnych działań Korpusu. Materiałowy charakter walk na froncie włoskim, zaangażowanie znacznych sił i środków postawiło przed służbami bardzo odpowiedzialne zadanie. Różnorodność źródeł polskich w połączeniu z dokumentacją brytyjską umożliwia porównanie i krytyczną ocenę organizacji i działalności kwatermistrza i jego wpływ na przebieg działań bojowych.

W brytyjskim Public Record Office w Londynie kwerendą objęte zostały akta dowództw alianckich we Włoszech (15. Grupy Armii, 8. Armii Brytyjskiej, 5. Armii Amerykańskiej), sprawozdania 2. Korpusu adresowane do dowódców alianckich. Przebrałem akta dotyczące pierwszej, a zwłaszcza drugiej ewakuacji Armii Polskiej ZSRR na Środkowy Wschód, dalej Armii Polskiej na Wschodzie oraz organizacji 2. Korpusu Polskiego na Bliskim i Środkowym Wschodzie. Wykorzystano też dokumenty związane z przeniesieniem Korpusu do Włoch (przełom lat 1943 i 1944), działaniami bojowymi Korpusu do kwietnia 1945 r., rozbudową 2. Korpusu i tworzeniem 3. Korpusu Polskiego oraz ewakuacją wojska gen. W. Andersa do Wielkiej Brytanii. Szczególnie przydatne były rozkazy i zalecenia Kwatermistrza 8. Armii dla Kwatermistrza 2. Korpusu, materiałowe zestawienia statystyczne 2. Korpusu, sprawozdania tygodniowe 8. Armii Ministerstwa Wojny Wielkiej Brytanii, raporty Kwatermistrza Korpusu, korespondencja gen. W. Andersa z dowództwem 8. Armii.

W kraju największy zasób dokumentów, wspomnień i opracowań dotyczących Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, w tym także 2. Korpusu, znajduje się w Zbiorach Specjalnych Biblioteki Naukowej Wojskowego Biura Badań Historycznych (WBBH) w Warszawie (wcześniejszym Wojskowym Instytucie Historycznym).

Większość tych dokumentów to wtórniki akt znajdujących się w IPMS, kserokopie akt z Londynu lub też materiały drukowane w większej liczbie egzemplarzy.

W Centralnym Archiwum Wojskowym w Warszawie (CAW) znajdują się kopie dokumentów przywiezione z Rosji do Polski przez członków Polskiej Wojskowej Komisji Archiwalnej (zespół VIII.800), m.in. rozmowy gen. Andersa z przedstawicielami władz radzieckich, dokumenty Polskiej Misji Wojskowej ZSRR, notatki służbowe oficerów Armii Czerwonej i NKWD do J. Stalina, W. Mołotowa, Ł. Berii i B. Szaposznikowa.

Ze źródeł drukowanych wykorzystałem przede wszystkim cztery tomy opublikowanych dokumentów do dziejów bitwy o Monte Cassino i trzy tomy dokumentów związanych z działalnością gen. W. Andersa.

Przebrałem także prasę, tak z lat wojny, jak i po 1945 r. Kwerendę przeprowadziłem zarówno w kraju, jak i w Wielkiej Brytanii. Kwerenda m.in. objęła biblioteki w Wielkiej Brytanii, a przede wszystkim Bibliotekę Polską w Londynie i Bibliotekę Komisji Historycznej byłego Sztabu Głównego w Londynie. W kraju przebrałem m.in. zbiory Centralnej Biblioteki Wojskowej i biblioteki WBBH.

Nie pominąłem pamiętników, wspomnień i relacji, zarówno opublikowanych, jak i niepublikowanych, chociaż funkcjonowanie służb kwatermistrzowskich w wojsku gen. Andersa stanowiło drugorzędny wątek relacji ze szlaku od ZSRR do Włoch, niemniej uznaniem o ich działalności wypowiedziała się większość autorów wspomnień.

Pracę podzieliłem na cztery rozdziały obejmujące w układzie problemowo-chronologicznym dzieje wojska sformowanego przez gen. W. Andersa w ZSRR, reorganizację Armii na Środkowym Wschodzie, utworzenie 2. Korpusu i jego walki na froncie włoskim.

W rozdziale I przedstawiłem warunki tworzenia PSZ w ZSRR na podstawie umowy polsko-radzieckiej z 30 lipca 1941 r. i umowy wojskowej polsko-radzieckiej z 14 sierpnia tegoż roku. Ukazałem wstępne prace organizacyjne i formowanie PSZ na obszarze uralsko-nadwołżańskim (wrzesień 1941-15 stycznia 1942), ze szczególnym uwzględnieniem przygotowań logistycznych. Służby Zaopatrzenia i Służba Zdrowia pracowały wręcz w ekstremalnych warunkach, spowodowanych katastrofalnym stanem zdrowia ochotników i rosnącymi trudnościami w zaopatrzeniu, z jednej strony piętrzonymi przez władze radzieckie, a z drugiej wynikającymi z napływu wielu tysięcy osób cywilnych. Fatalnie przedstawiał się stan uzbrojenia i wyposażenia oddziałów. Trudności te nie zmniejszyły się po przeniesieniu wojska na obszary środkowo-

wo-azjatyckie. Tam też przygotowano i przeprowadzono przez Bazę Ewakuacyjną w Krasnowodsku dwie operacje ewakuacyjne.

W rozdziale II przedstawiłem złożony proces organizacji Armii Polskiej na Wschodzie, przejście oddziałów ewakuacyjnych z ZSRR, przejście oddziałów polskich na organizację brytyjską, zwłaszcza służb na wszystkich szczeblach, formowanie, wyposażenie i szkolenie służb 2. Korpusu. Ostatnią kwestią omówioną w rozdziale jest zabezpieczenie logistyczne operacji przeniesienia 2. Korpusu do Włoch.

Sprawdzianem wartości służb logistycznych 2. Korpusu były działania bojowe na froncie włoskim w latach 1944-1945. Zagadnienie to omówiłem w rozdziałach III i IV. W rozdziale III ukazałem rolę służb w przygotowaniach i w przebiegu działań bojowych nad rzeką Sangro, a zwłaszcza w trakcie operacji „Honker” pod Monte Cassino i Piedimonte.

Natomiast w rozdziale IV omówiłem funkcjonowanie służb w działaniach zaczepnych nad Adriatykiem (bitwa loretańska, zdobycie Ankony), w przygotowaniach do przełamania linii Gotów (bitwy nad rzeką Misa i Metauro), w walkach w Apeninie Emiliańskim, zimowych walkach pozycyjnych w 1945 r. nad rzeką Senio i bitwie o Bolonię.

Przeprowadzone badania wskazują na ogromną rolę służb logistycznych we wszystkich okresach organizacji i działań Polskich Sił Zbrojnych w ZSRR, Armii Polskiej na Wschodzie oraz wylonionego w lipcu 1943 r. 2. Korpusu Polskiego.

W ZSRR służby kwatermistrzowskie urządziły kuchnie polowe i kasyna, wyznaczały miejsca pod budowę namiotów, starały się zapewnić zakwaterowanie i wyżywienie przybywającym tysiącom ludzi. Służba intendenty czyniła wysiłki, by zminimalizować wpływ tragicznej sytuacji żywnościowo-materiałowej oraz umożliwić zbliżone do normalnego funkcjonowanie tworzącego się wojska. Oprócz służby intendenty pozytywną rolę odegrała też służba zdrowia, działając przy chronicznych brakach podstawowych materiałów medycznych oraz w ekstremalnych warunkach klimatycznych, sprzyjających powstawaniu i rozprzestrzenianiu się chorób zakaźnych. Służby sprawnie przygotowały nowe rejony zakwaterowania na południu ZSRR, jak i obie ewakuacje do Iranu. Ewakuacje były dobrze zorganizowane i zostały przeprowadzone bardzo szybko przez służby jednostek i bazy ewakuacyjne. Przez obóz Pahlevi w Iranie przeszło ogółem około 80 000 wojska i około 40 000 ludności cywilnej.

Przejście wojska gen. W. Andersa na Bliski Wschód dało zupełnie nowe możliwości rozwoju liczebnego Polskim Siłom Zbrojnym na Zachodzie, rozpaczliwie potrzebującym wykwalifikowanej kadry oficerskiej i szeregowych.

W Iranie i Iraku w myśl rozkazu Naczelnego Wodza z 12 września 1943 r. Armia Polska ewakuowana z ZSRR utworzyła trzon Armii Polskiej na Wschodzie. Przed wojskiem gen. W. Andersa stanęło niezmiernie trudne zadanie — reorganizacja struktury Armii według etatów i regulaminów brytyjskich. 2. Korpus Polski został wyszkolony na obszarze Dowództwa Persji i Iraku oraz Dowództwa Środkowego Wschodu w Palestynie.

Operacja przetransportowania około 44 300 ludzi (nie uwzględniając obsady Bazy 2. Korpusu), 580 dział i 11 800 pojazdów mechanicznych rozpoczęła się z początkiem grudnia 1943 r., a zakończyła dopiero w kwietniu 1944 r.

Zorganizowane i wyszkolone służby 2. Korpusu i jego zaplecze (baza) przystąpiły do działania na froncie włoskim, stanowiącym integralną część śródziemnomorskiego teatru wojennego i poddały się weryfikacji nie tylko przez dowództwa alianckie, ale przez cały stan osobowy 2. Korpusu i innych formacji polskich na Zachodzie.

Brytyjski system organizacji i działania służb w 2. Korpusie sprawdzał się znakomicie. Kwatermistrz jako zastępca dowódcy Korpusu na wszystkich szczeblach dowodzenia, od Grupy Armii po Wielkie Jednostki, odgrywał ważną i odpowiedzialną rolę w planowaniu działań.

Wszystkie większe boje 2. Korpusu we Włoszech w latach 1944-1945 charakteryzowały się wykorzystaniem niespotykanej dotychczas ilości uzbrojenia, amunicji, wyposażenia i żywności. Pierwszym takim sprawdzianem były przygotowania i walki o Monte Cassino i Piedimonte. Zebrano bogate doświadczenia dotyczące pracy służb zaopatrzenia i transportu, sanitarnej i innych w bardzo trudnych warunkach terenowych. Wprawdzie Kwatermistrzostwo 2. Korpusu zapewniło oddziałom optymalne warunki do bitwy, ale w czasie walk sprawdzała się polska umiejętność improwizowania, m.in. dotyczyło to wykorzystania nosicieli do transportowania zaopatrzenia bezpośrednio na pozycje, czy też ewakuacji rannych, co wykazałem w rozdziale III niniejszej pracy. Noszowy, muł, bantam przyczyniły się do uratowania życia setkom rannych. W działaniu sprawdziły się też tzw. pociągi amunicyjne bantamów, czyli konwoje lekkich wozów terenowych (np. jeep, dodge).

Niestety, na polu walki zdarzały się sytuacje, często niezwykle dramatyczne, z talentem opisane przez M. Wańkowicza, gdy w walce, w natarciu i obronie zabrakło amunicji, nie dotarła żywność i woda.

O natężeniu walk pod Monte Cassino świadczy m.in. fakt, iż między 11 a 18 maja tylko 3. DSK zużyła 160 000 pocisków do dział 25-funtowych, a ogółem w dywizji zużyto prawie 250 000 pocisków. Jak wynika z zachowanych zestawień, w walkach pod Monte Cassino w 2. Korpusie zużyto m.in. około 500 000 racji żywności i ponad 20 000 racji paszy dla mułów. Do przewozu żywności i paszy użyto ponad 800 samochodów. Bardzo duże było też zużycie materiałów pędnych: ponad 200 000 galonów benzyny, 6 400 galonów oleju, prawie 14 000 nafty i prawie 110 000 ropy³.

W bitwie o Ankonę w 2. Korpusie zużyto m.in. 25 775 pocisków do dział 25-funtowych, choć było ono niższe, niż się spodziewano (28 000). Zgromadzono prawie 800 000 racji żywnościowych. Dziennie wydawano średnio 80 000 galonów paliwa, z przeznaczeniem dla jednostek polskich oraz podległych Korpusowi (jednostki brytyjskie, amerykańskie, hinduskie, włoskie i jugosłowiańskie), ogółem dla 112 jednostek. Zaopatrzenie przewoziło 680 samochodów ciężarowych.

Podczas bitwy o Bolonię m.in. zużyto 188 000 pocisków 25-funtowych i prawie 41 000 kalibru 4,5 cala. Ogółem zużyto 7 435 ton amunicji. Średnio dziennie wydawano ponad 62 000 galonów paliwa, a w żywność zaopatrywano prawie 91 000 żołnierzy.

W trakcie walk na żołnierza z 15. Grupy Armii przypadało miesięcznie około dwóch ton zaopatrzenia (amunicji, żywności, paliwa itp.). Liczby te wymownie świadczą o materiałowym charakterze walk.

Podziw u aliantów budziła polska Służba Sanitarno-Medyczna, która w ZSRR oraz na Bliskim i Środkowym Wschodzie z ogromną ofiarnością walczyła o życie żołnierzy po przebytych łągach i więzieniach, ratowała chorych na malarię i czerwonkę.

Służba Zdrowia 2. Korpusu przystąpiła do walk na froncie włoskim dobrze przygotowana do niesienia pomocy rannym i chorym. Dzięki sprawności tej służby, znakomicie wyszkolonym chirurgom i personelowi pomocniczemu aż 95% spośród rannych wróciło do szeregów. Zdobyła też uznanie dowódcy 15. Grupy Armii, gen. H. Alexandra, oraz gen. O. Leesea.

Także Służba Duszpasterska dostosowana została do struktury wojska wzorowanej na strukturze armii brytyjskiej. W działaniach bojowych 2. Korpusu na kapelanów spadł obowiązek nadzorowania ewakuacji rannych oraz w głównych punktach opatrunkowych. Księża kapelani prowadzili ewidencję rannych, spowiadali, udzielali absencji, namaszczały, mieli

³ 1 galon = 4,54 litra.

obowiązek ustalania nazwisk poległych oraz pochówku żołnierzy. Nie szczędzili czasu i sił, by służyć pomocą sanitariuszom i lekarzom na punktach sanitarnych.

Podczas walk od chorób poległo i zmarło około dwudziestu lekarzy i księży.

Na swoim szlaku bojowym 2. Korpus gen. W. Andersa wykonywał skutecznie zadania stawiane przez dowództwo alianckie. Był to wysiłek wymierny liczebnie i jakościowo, proporcjonalny do realiów frontu włoskiego i zaangażowanych tam sił — innych związków taktycznych i operacyjnych 15. Grupy Armii. Nie ma potrzeby wyolbrzymiania osiągnięć 2. Korpusu i ozdabiania historycznej rzeczywistości. Żołnierze broni i służb 2. Korpusu na włoskim szlaku bojowym wydobyli z siebie najpiękniejsze cechy żołnierskie i opromienili się sławą. Także ci, którzy w opisach zmagañ bitewnych zazwyczajnie są widoczni, choć od ich umiejętności i wysiłku zależały losy tych właśnie bitew, a mianowicie żołnierze służb zaopatrzenia i transportu, materiałowej, warsztatowo-naprawczej, zdrowia, duszpasterstwa, a także służby geograficznej, regulacji ruchu, poczt polowych i innych. Pamiętać też należy o wysiłku kobiet z Pomocniczej Wojskowej Służby Kobiet, z oddziałów sanitarnych, 316. i 317. Kompanii Transportowej, łączności, administracji i Referatu Kultury i Oświaty. O ważności służb logistycznych świadczyć może fakt, iż w sumie stanowiły one blisko 25% stanu osobowego 2. Korpusu.